

Status for ynglebestandene af nogle fåtallige hede- og kystfuglearter i Danmark

Nogle af de store danske fugleregistreringsprojekter i de seneste årtier har – delvist som biprodukter – affødt vurderinger af bestandenes størrelse for en større eller mindre del af vore ynglefuglearter. I 1987 startede endnu et landsdækkende projekt, som påny giver mulighed for at vurdere de aktuelle bestandsstørrelser. Det drejer sig om overvågningen af de danske EF-fuglebeskyttelsesområder, som for visse arters vedkommende huser størsteparten af Danmarks ynglepar.

Overvågningsprojektet er startet i 1987 af Skov- og Naturstyrelsen, og udføres i et samarbejde mellem Skov- og Naturstyrelsen, Vildtforvaltningen og Ornis Consult. Resultaterne fra optællingerne i ynglesæsonen 1987 er givet i en rapport fra Skov- og Naturstyrelsen (Brøgger-Jensen & Falk 1988).

Tre arter gået frem – otte tilbage

I 1987 blev der optalt ynglefugle i 64 af de danske EF-fuglebeskyttelsesområder. Indsatsen var koncentreret om de områder, der er udpeget på grundlag af deres betydning for ynglefugle (arter på EF-fuglebeskyttelsesdirektivets annex I). Alle overvågede områder er våd- eller hedeområder.

Skov- og Naturstyrelsen har varetaget overvågningen i Miljøministeriets naturreservater (14 EF-områder) samt otte andre områder. Vildtreservatkontoret har bidraget med optællinger fra de vildtreservater, der ligger inden for grænserne af et EF-fuglebeskyttelsesområde (20 EF-områder). Ornis Consult har forestået op-

tællingerne i 28 områder ved hjælp af Dansk Ornitologisk Forenings lokalkendte ornitologer. Endvidere har Hovedstadsrådet bidraget med overvågningsresultater fra fire områder.

Der er så vidt muligt gennemført 4 ynglefugletællinger i hvert område gennem ynglesæsonen; dog er vildtreservaterne sædvanligvis kun optalt 1 til 2 gange i hver sæson. Optællerne har registreret antallet af sikre, sandsynlige eller mulige ynglepar af alle annex I-arter (se tillæg til Fugle 1987(3)), samt alle vandfugle iøvrigt. Under DOFs lokalitetsregistrering i 1978-81, hvorunder det blev tilstræbt at dække alle potentielle fuglelokaliteter i landet, blev der udarbejdet en opgørelse over visse fåtallige arters beskyttelsesmæssige status (Dybbro 1985). Det blev herunder vurderet, hvor stor en del af disse arters bestande, der findes inden for de danske EF-fuglebeskyttelsesområder. Under forudsætning af, at denne andel hos de respektive arter er gældende også i dag, er der foretaget en beregning af totalbestanden i 1987 (Tab. 1).

For sammenligning er de vurderede bestandstal fra 1960'erne og 1978-81 (Ferdinand 1980 hhv. Sørensen & Dybbro 1985, begge resumeret af Dybbro 1985) medtaget i Tab. 1. Det fremgår heraf, at Rørdrum, Knarand og Rørhøg er gået frem siden 1960'erne, og at Atlingand, Spidsand, Sandterne, Sortterne, Dværgterne, Hjejle, Tinksmed og Hvidbrystet Præstekrave er gået tilbage. De øvrige arter synes at have et mere eller mindre stabilt bestandsniveau.

Den danske Hedehegebestand er stabil på et halvt hundrede par. Foto: Lone Eg Nissen.

Tab. 1. Den vurderede landsbestand for nogle fåtallige danske fuglearter. Data fra 1987 fra dette projekt, øvrige fra Dybbro (1985).

Estimated population size for some scarce Danish breeding bird species. 1987-data from this project, the remaining from Dybbro (1985).

	1960erne	1978-81	1987
Rørdrum <i>Botaurus stellaris</i>	21-36	22-42	51-67
Knarand <i>Anas strepera</i>	få par	80-100	>100
Spidsand <i>A. acuta</i>	>152-211	151-213	115-141
Atlingand <i>A. querquedula</i>	190-273	250-350	112-148
Skeand <i>A. clypeata</i>	>333-552	589-735	524-609
Rørhøg <i>C. aeruginosus</i>	47-87	354-451	>500
Hedehøg <i>Circus pygargus</i>	24-47	35-50	50-54
Trane <i>Grus grus</i>	1-2	1-2	1-2
Hvidbr. Præstekrave <i>Charadrius alexandrinus</i>	136	–	53-58
Hjejle <i>Pluvialis apricaria</i>	15-20	5	5
Alm. Ryle <i>Calidris alpina</i>	>551-737	457-612	518-546
Stor Kobbersneppe <i>Limosa limosa</i>	397-557	600-800	667-693
Tinksmed <i>Tringa glareola</i>	102-156	88-112	47-55
Stenvender <i>Arenaria interpres</i>	24-37	14-30	23-25
Sandterne <i>Gelochelidon nilotica</i>	81-164	28-45	8-12
Splitterne <i>Sterna sandvicensis</i>	2828-6735	3500-5500	3900
Fjordterne <i>S. hirundo</i>	973-1696	600-800	970-1124
Havterne <i>S. paradisaea</i>	>4200-6300	6000-8000	5973-6103
Dværgterne <i>S. albifrons</i>	589-910	371-701	217-239
Sorterne <i>Chlidonias niger</i>	232-483	168-239	136-140

Forstyrrelser og tilgroning

En del af optællerne i projektet har oplyst om naturtilstanden i de enkelte områder. Ud fra disse oplysninger kan de påviste bestandsforandringer i grove træk tilskrives nogle få forhold: Tilbagegangen for kystbundne fugle som Hvidbrystet Præstekrave, Sandterne og Dværgterne skyldes efter al sandsynlighed øget menneskelig færdsel på ynglepladserne. For Sandternens vedkommende involverer forstyrrelserne direkte ægsamling. Tilgroning og udtørring af enge, strandenge og hedeområder ligger bag nedgangen på visse lokaliteter for arter som Spidsand, Hedehøg, Hjejle, Tinksmed og Almindelig Ryle. Tilgroningen har dog også medvirket til bestandsøgningen hos Rørdrum (især i Vejlerne), og måske lokalt hos Rørhøg.

Stabiliseringen eller fremgangen for Fjordterne, Havterne og Splitterne skyldes givetvis, at en stor del af disse arters ynglekolonier nu er blevet reservater med beskyttelse mod menneskelig færdsel.

Summary: Status of the breeding populations of some scarce bird species in Denmark

This paper outline some of the results from a monitoring programme covering the 111 Danish Special Protection Areas (SPAs), designated in accordance with the EEC-Directive on the Conservation of Wild Birds.

The monitoring programme, which was initiated in 1987 by the National Forest and Nature Agency (Ministry of Environment), aims at the monitoring of bird populations within the Danish SPA network. 64 SPAs have been covered in the breeding season 1987 and the results have been reported by Brøgger-Jensen & Falk (1988).

For a number of species, which breed in relatively low numbers within the Danish territory, the main part of the breeding populations are found within the SPAs, and their total populations can be estimated with fair accuracy. In the present paper the numbers of breeding pairs are estimated on the basis of the exact counts and compared with earlier population estimates from the 1960s and 1978-81 (Tab. 1).

Threats to the populations within the SPA network include disturbance on the breeding sites due to human activities (for the Gull-billed Tern even egg-collecting) and overgrowing of meadows, saltmarshes and heathlands due to decreasing grazing pressure.

Referencer

- Brøgger-Jensen, S. & K. Falk 1988: Overvågning af EF-fuglebeskyttelsesområder 1987. – Skov- og Naturstyrelsen, Hørsholm, og Landbrugsministeriets Vildtforvaltning, Kalø.
- Dybbro, T. 1985: Status for danske fuglelokaliteter. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Ferdinand, L. 1980: Fuglene i landskabet. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Sørensen, U. G. & T. Dybbro 1985: Counts of birds on 50 "EEC-localities" and annual statements on a number of Annex I species from the EEC-directive on the protection of wild birds. EEC contract no. ENV 515 DK. – Dansk Ornitologisk Forening.

Brugen af bekæmpelsesmidler påvirker agerlandets fugle

Brugen af bekæmpelsesmidler er steget kraftigt som et led i intensiveringen af dansk landbrug. Alene i perioden 1981-85 steg forbruget af virksomt stof med 25%, men endnu mere drastisk var stigningen i behandlingshyppigheden i samme periode, nemlig 115%. Sideløbende har Dansk Ornitologisk Forenings punktoptællinger af ynglefugle vist en langsigtet nedgang for agerlandets fugle siden 1976.

Det er en af grundene til, at Miljøstyrelsen gennem Orniscult i perioden 1984-87 gennemførte en landsdækkende undersøgelse, der skulle afdække om der er en væsentlig konflikt mellem den nuværende intensive brug af bekæmpelsesmidler og fuglenes trivsel i det dyrkede land.

Projektet blev tilrettelagt som en række sammenlignende undersøgelser på henholdsvis økologiske og konventionelle landbrug. De økologiske brug blev valgt til undersøgelsen, fordi det er de eneste områder, der dyrkes uden brug af bekæmpelsesmidler. Til hvert af de 31 større økologiske brug i projektet blev der valgt et referenceområde i konventionelt agerland, der med hensyn til habitatforhold og afgrøder lignede det økologiske område.

Der blev foretaget op til otte punkttællinger på de udvalgte økologiske og konventionelle brug i perioden 15. april - 15. juni i årene 1984-87. Herved er der gennem årene indsamlet 560 parvist sammenhængende stikprøver af fuglefaunaen på de to brugstyper. Det er den største undersøgelse af sin type i Europa.

Dette store materiale blev benyttet til en række analyser. For hver enkelt art er der først foretaget en sammenligning af antal individer iagttaget på de to brugstyper. En forskel i antallet af fugle kan enten skyldes en forskel i habitatforhold eller i dyrkningsforhold. For de 35 mest almindelige arter er disse to forklaringsmodeller søgt adskilt ved en ny analyse, hvori der kun indgår de punktpaar, hvor variationen mellem det økologiske og konventionelle punkt er ubetydelig for de biotopsfaktorer, der er af betydning for den pågældende art (selektede data). Yderligere er fuglenes fordeling analyseret i forhold til forskellige intensiteter af brug af bekæmpelsesmidler og gødning.

Markante forskelle

For 39 arter fandtes en signifikant forskel i forekomsten mellem de økologiske og konventionelle områder. Af disse forekom de 36 hyppigst på de økologiske brug. De tre arter (Strandskade, Nattergal og Rørsanger), der var hyppigst i konventionelt landbrug, er alle arter hvis forekomst i agerlandet er af sekundær karakter. På basis af de selektede data (d.v.s. data med skærpede krav til biotopsmæssig lighed mellem punktparene) fandtes for hovedparten af arterne en yderligere markering af forskellene. Praktisk talt alle det dyrkede lands karakterfugle forekom hyppigst på de økologiske brug, og 6 ud af de 8 karakterarter illustreret i Fig. 1 viser såvel en markant nedgang i bestanden siden 1976, et større antal fugle i områder uden

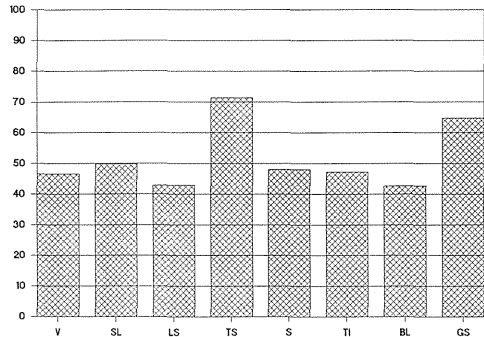

Fig. 1. Forekomsten af 8 fuglearter i konventionelt agerland som procent af forekomsten i økologisk landbrug uden brug af bekæmpelsesmidler. V = Vibe, SL = Sanglærke, LS = Landsvale, TS = Tornsanger, S = Stær, TI = Tornirisk, BL = Bomlærke og GS = Gulspuruv.

brug af bekæmpelsesmidler, og et faldende antal fugle ved stigende anvendelse af bekæmpelsesmidler.

Mindre føde er sandsynligvis problemet

Resultaterne sandsynliggør, at det moderne intensive landbrug med stort forbrug af bekæmpelsesmidler påvirker fuglenes livsgrundlag, sandsynligvis ved at formindske fødemængderne.

Selv om den nuværende praksis for brug af bekæmpelsesmidler kun i ringe omfang indebærer direkte skadevirkninger på fuglene, fører reduktionen af fødemængderne alligevel til en forarming af det dyrkede lands fuglefauna. Det bliver derfor spændende at følge, hvorledes Miljøstyrelsens handlingsplan for nedsættelse af brugen af bekæmpelsesmidler vil påvirke det åbne lands fugle. Planen tilstræber en halvering i brugen af bekæmpelsesmidler frem til 1997. Om det får bestandskurvernes nedgang til at vende, vil tiden vise.

Henning Nøhr

Fuglefaunaen på konventionelle og økologiske landbrug. - Miljøprojekt nr 102, Miljøstyrelsen 1988.

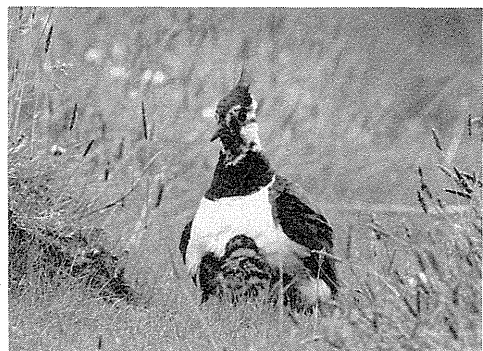

Foto: Erik Thomsen, Biofoto.

To millioner gæs

Kalø holder mandtal

I de forløbne 50 år har gæssene, der overvintrer i det vestpalæarktiske område, været en af de mest succesrige fuglegrupper inden for regionen. Ud af 24 mere eller mindre veldefinerede bestande, som repræsenterer ni arter, er næsten alle taget til i antal. Bare inden for det seneste ti-år er det samlede antal gæs næsten fordoblet. Idag overvintrer der omkring 2 millioner gæs i regionen – sandsynligvis det højeste antal nogensinde.

Stort gæsesymposium

På invitation af regeringen i Nordrhein-Westphalen, og arrangeret af International Waterfowl and Wetlands Research Bureau (IWRB), afholdtes der i dagene 7.-12. februar 1989 i Kleve i Vesttyskland et stort anlagt symposium om gæssene i Vestpalæarktis. Temaet var gæssenes status, økologi og forvaltning, og symposiet var specielt foranlediget af, at de stigende gåsebestande skaber stadig flere konflikter med landbruget, fordi gåseflokkene søger føde på afgrødemarkerne.

Der deltog omkring 200 gåseforskere og -interesserede fra 22 lande i symposiet, og det var især glædeligt at se stort fremmøde fra Østeuropa (bortset fra Sovjetunionen), hvor forskningsaktiviteten er stigende. Symposieindlæggene vil blive udgivet som et særnummer af *Ardea* i 1990.

Gæssene løftestang for fredning

I Niederrhein-området i Nordrhein-Westphalen står der op til 200.000 gæs om vinteren (især Blisgæs), og landmændene opfatter gæssene som skadedyr, fordi de nedgræsser den engvegetation, som var tiltænkt fårene og kreaturerne. Myndighederne har imidlertid løst problemerne ved at give området Ramsar-status og gennemført omfattende fredninger, som indbefatter tilskud til "gåse-betrængte" landmænd. I kraft af fredningerne, som har kostet regeringen omkring 20 mill. DM, har man også afværget industri- og vejlanlæg, så der idag

ligger et gammelt åbent kulturlandskab med enge, hegn og kanaler lige på randen af Rhur-området.

International database på Kalø

Siden 1987 har undertegnede for Vildtbiologisk Station forestået koordineringen af IWRBs gåsearbejdsgruppe. I sommeren 1989 har vi fået midler fra den hollandske jagtfond og den hjemlige Skov- og Naturstyrelse og Vildtforvaltning til at oprette en database for alle tællinger af gæs i det vestpalæarktiske område. Der er ansat en biolog til at varetage det daglige arbejde med indtastning af data. Foreløbig er der midler frem til foråret 1990.

Formålet med databasen er, at gøre informationen lettere tilgængelig, så vi kan følge gåsebestandenes udvikling og vinterudbredelse og vejrforholdenes indflydelse derpå. Disse oplysninger er basale for en fornuftig forvaltning og beskyttelse af bestandene og deres levesteder.

I de fleste lande i Vestpalæarktis foretages der midvinter-tællinger af gæs. Desuden arrangerer vi nu specifikke tællinger af de forskellige gåsebestande på forskellige tidspunkter af vinterhalvåret, hvor vi erfaringsmæssigt ved, at bestandene er nemmest at dække. Med den stigende aktivitet i Østeuropa kan vi også se frem til spændende nyt om gåsebestandene derovre i de kommende sæsoner.

Jesper Madsen

IWRB News

International Waterfowl and Wetlands Research Bureau (IWRB) har startet udgivelsen af et newsletter, der beretter om fremskridt i beskyttelsen og udforskningen af vådområder og deres fugleliv jorden over. For et beskedent beløb kan man abonnere på dette newsletter, der udkommer to gange årligt. Fås ved henvendelse til IWRB, Slimbridge, Gloucester, GL2 7BX, U.K.

Blisgæs på Gyldenstens marker, Nordfyn. Foto: Erik Thomsen, Biofoto.

Fugle og store vindmøller

Indenfor de sidste 10-15 år er der sket en betydelig udvikling og udbygning af vindkraften i Danmark. Som følge heraf er der i dag opført henved 2000 små vindmøller, spredt enkeltvis eller i parker, i det åbne landskab. Af større vindmøller (400-750 kW) er der opført et mindre antal ved bl.a. Nibe, Koldby og Madsnedø.

Store vindmøller er i høj grad afhængige af at blive placeret i flade kystnære områder, hvor vindforholdene er optimale. Sådanne landskaber rummer ofte værdifulde fugleområder, og der vides ikke meget om hvordan og i hvilket omfang store vindmøller påvirker fuglelivet. Derfor er emnet i disse år genstand for undersøgelser i bl.a. USA, Skotland, Sverige og Danmark.

Herhjemme gennemførte Vildtbiologisk Station i 1983 et etårigt udredningsprojekt om vindmøller og fugle, hvilket også indebar observationer ved Koldby- og Nibe-møllerne (se N. W. Møller & E. Poulsen 1984: Vindmøller og Fugle. – Rapport fra Vildtbiologisk Station). Projektet var det første af sin art herhjemme og blev finansieret af Energiministeriet.

I 1986 påbegyndte I/S ELSAM og I/S Vestkraft opførelsen af Danmarks hidtil største vindmølle – Tjæreborg-møllen syd for Esbjerg. Møllen har ligesom Nibe-møllerne baggrund i Energiministeriets og Elværkernes Vindkraftprogram (EEV). Tjæreborg-møllen er en 90 m høj forsøgsmølle (tårnhøjde 60 m, rotordiameter 60 m, effekt 2000 kW), og der hører to meteorologimaster på hver 90 m til anlægget. Mølleanlægget er opført på en flad, opdyrket marskeng på 800 m fra Vadehavet.

På grund af anlæggets størrelse og placering blev der af I/S Vestkraft forlangt en redegørelse for, hvordan anlægget indvirker på fuglelivet. Denne opgave blev i 1987 overdraget til Vildtbiologisk Station.

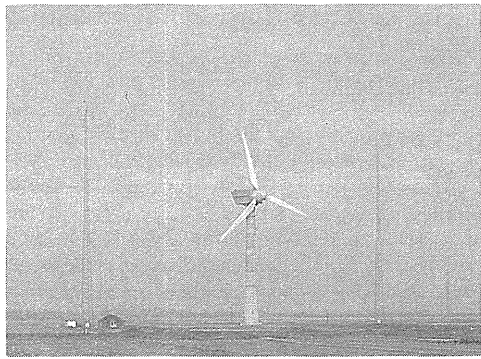
Tjæreborg-møllen 1987-90

Undersøgelsen blev påbegyndt foråret 1987, hvor møllen allerede var under opførelse, og forløber i to faser: observationer gennem en etårig konstruktionsperiode (1987-88) og gennem en efterfølgende etårig driftsperiode (1988-89). Der vil blive foretaget undersøgelser af forstyrrelseseffekter og kollisionsrisiko. Den endelige konklusion på undersøgelsen vil til en vis grad blive baseret på en sammenligning af observationerne fra de to perioder. Feltarbejdet afsluttes november 1989, og resultaterne af undersøgelsen vil foreligge i en rapport april 1990.

Forstyrrelseseffekter

Forstyrrelsesundersøgelserne skal bl.a. søge at belyse, hvordan ynglende, rastende/fouragerende og trækkende fugle fordeler sig indenfor 300 m omkring mølleanlægget, hvilke faktorer, der har indflydelse på fuglenes fordeling, og om der er forskel i fuglenes forekomst omkring mølleanlægget og i den øvrige del af undersøgelsesområdet.

Hvert år kortlægges bestanden af *ynglefugle* hver 10. dag, hvorunder også arealanvendelse og marktilstand registreres. Med henblik på at belyse mere specifikke

forstyrrelsesaspekter overvåges samtlige ynglende Viber i et område på ca 50 ha omkring møllen, og mulige sammenhænge mellem kuldstørrelse/klækningssucces og redernes afstand til mølleanlægget undersøges.

Mindst hver 10. dag året rundt kortlægges *rastende/fouragerende fugle* i hele undersøgelsesområdet og i et større tidevandsområde langs 5 km af den nærmeste Vadehavskyst. Kortlægningerne omfatter også registrering af arealanvendelse, marktilstand og menneskelige aktiviteter. Der suppleres med registreringer af adfærd hos fugle, der opholder sig tæt på mølleanlægget.

I hver forårs- og efterårsperiode registreres adfærd hos *trækkende fugle*, når de nærmer sig mølleanlægget. Registreringerne foregår med søgeradar i både dag- og nattimerne. I dagtimerne suppleres med feltobservationer for at bestemme fuglenes art, antal og flyvehøjde.

Kollisionsrisiko

Hvor mange fugle, der kolliderer med mølleanlægget, undersøges ved, at døde/lemplæstede fugle eftersøges løbende gennem hele perioden. Eftersøgninger foretages 1-2 gange om ugen inden for en afstand af 100 m fra vindmølle og meteorologimaster. Forsøg med udlagte fugle har vist, at kun 10% bliver fjernet af prædatorer inden for de første 3 dage. I træktiden foretages eftersøgninger næsten dagligt. Antallet af dræbte fugle skal sættes i forhold til træktintensiteten i de højder, anlægget dækker. Denne bestemmes v.h.a. radarobservationer i nat- og dagtimerne.

Foreløbige resultater

Observationerne fra konstruktionsperioden blev afsluttet i december 1988. De foreløbige resultater viser, at yngle- og rastefugle mangler helt eller delvist i området inden for 2-300 m af vindmøllen. Radarobservationer af nattrækket viser, at fuglene afbøjer deres rute inden for et par hundrede meter fra vindmøllen. Dette kan forklare, at der foreløbig kun er fundet 12 fugle, som er kollideret med mølleanlægget.

Michael Brinch Pedersen, Erik Poulsen

Rapporten "Vindmøller og fugle", der omhandler undersøgelsen ved Nibe og Koldby i 1983, kan fås ved henvendelse til Vildtbiologisk Station, Kalø, 8410 Rønede.

Ny liste over europæiske fuglelokaliteter

"En milepæl i europæisk fugle- og naturbeskyttelse" er et af de prædikater, der er blevet hæftet på ICBPs – Det Internationale Fuglebeskyttelsesråds – nye publikation *Important Bird Areas in Europe*. Et digert værk med fortegnelse over mere end 2400 internationalt vigtige fuglelokaliteter i 32 europæiske lande, inklusive Grønland og De Kanariske Øer. For første gang kan man her få et indblik i, hvad der findes af fuglelokaliteter i svært tilgængelige eller dårligt undersøgte lande og regioner som Albanien, Sovjetunionen, Svalbard og Azorerne. For hver lokalitet er der givet en kort beskrivelse med angivelse af beskyttelsesmessig status og de vigtigste ynglende og rastende fugle. Bagved ligger flere års samarbejde mellem de europæiske fuglebeskyttelsesorganisationer under ledelse af Richard Grimmett fra ICBP og Tim Jones fra IWRB (Det Internationale Vandfuglebureau), der selv har leveret en meget væsentlig del af oplysningerne.

Arbejdet stopper ikke her

Bogen blev meget passende præsenteret på ICBPs kongres for de europæiske sektioner i maj måned i Tyrkiet. Her blev det diskuteret, hvorledes bogen skal følges op og promoveres. En så vigtig publikation bør ikke stå alene, og derfor enedes kongressen om, at der ansættes en koordinator til det opfølgende arbejde i de to næste år. En del af denne tid skal gå med at analysere, i hvor høj grad de europæiske fuglearter er dækket ind af de udpegede områder. Ligeledes er det værdifuldt at få overblik over, hvordan lokaliteterne repræsenterer de europæiske naturtyper. Det vigtigste arbejde er imidlertid at gøre bogen kendt blandt europæiske beslutningstagere og naturforvaltere, som bestemmer over fuglelokaliteternes skæbne.

Mere viden er nødvendig

Udvælgelsen af lokaliteterne bygger først og fremmest på internationale kriterier omkring populationsstørrelser. Den sparsomme viden om andre biotoper end vådområder betyder, at disse er repræsenteret meget tal-

rigere end andre naturtyper, og f.eks. steppeområder og skove optræder i langt mindre omfang med veldefinerede lokaliteter. Dette generelle problem afspejles bl.a. i bogens lister over lokaliteter i vore nabolande, hvor der inden for de vældige, mere eller mindre ensartede skovområder næsten ingen lokaliteter er udpeget. I Sverige, der er 10 gange større end Danmark, er der således blot udpeget 33 lokaliteter, mod Danmarks 118. Man må altså være varsom med at konkludere, at et land som Sverige har tilsvarende mindre betydning for fuglene. Den svenske fuglefauna er blot langt sværere at håndtere i en sammenhæng som denne.

Desværre står steppernes og skovenes fugle nok over for lige så alvorlige trusler som vådområdernes. Ekstremt græssede steppeområder omkring Middelhavet og urskovsrester i Norden hører til blandt de mest truede europæiske naturtyper. I bestræbelserne for den europæiske naturbeskyttelse kan de imidlertid blive sorteret, fordi det er så svært at udpege og afgrænse kerneområder.

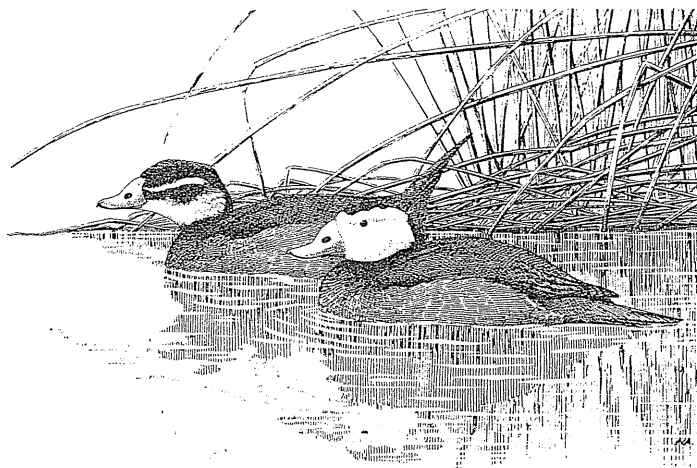
Det opfølgende arbejde omkring bogen skal medvirke til at skaffe et overblik over dette problem. ICBPs egen publikation *Ecology and Conservation of Grassland Birds* fra 1988 har dog allerede behandlet en væsentlig del af problematikken omkring steppeområder.

Nye rejsemål

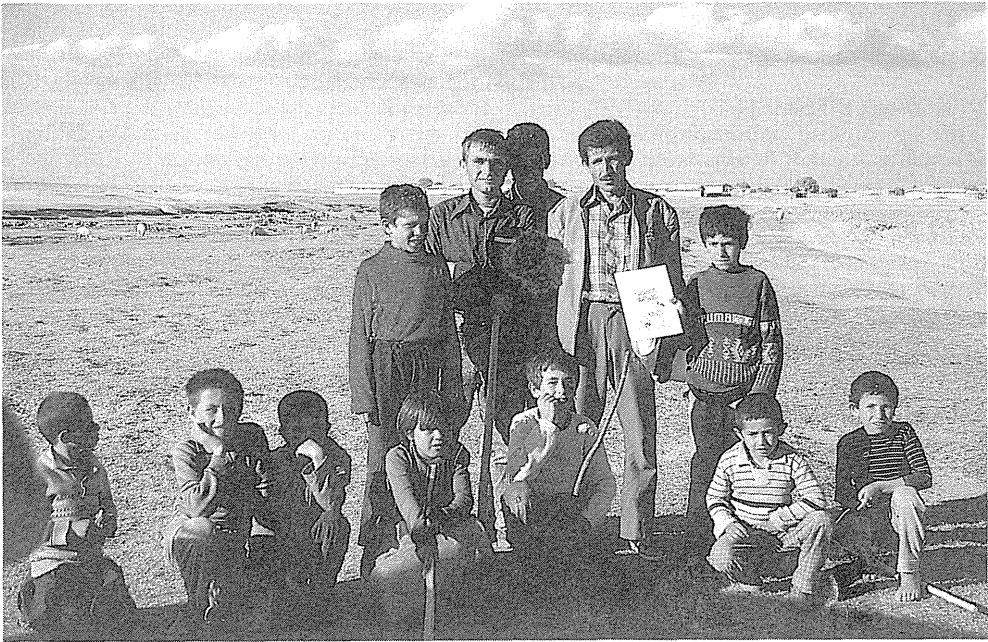
Som et katalog over hvad vi ved og ikke ved om europæiske fuglelokaliteter er denne bog et centralt værk for DAFIF. Her er hundreder af oplagte rejsemål for DAFIF-aspiranter, der foretrækker at blive på denne side af jordkloden. Kendskabet til en stor del af de 2400 lokaliteter, bogen omhandler, er meget overfladisk, og truslerne må dokumenteres bedre. Måske endnu vigtigere er det dog at skaffe oplysninger om områder, der på grund af manglende kendskab ikke er med i bogen.

Under alle omstændigheder bør bogen bruges som et værktøj. Den må ikke samle støv på hylden.

Steffen Brøgger-Jensen

Hvidhovedede Ænder
Illustration fra bogen

Tyrkiet har en række særdeles fuglerige vådområder, men de er truede af dræning og jagt. Derfor har ICBP – bl.a. med støtte fra overskuddet af "Fuglenes dag" i Danmark – satset stærkt på PR i form af plakater og små billige fuglebøger til især børnene omkring de vigtigste lokaliteter. Foto: Uffe Gjøøl Sørensen.

Europæiske fuglebeskyttere forsamlet i Tyrkiet

Et trist stykke ornitologisk historie blev skrevet, mens repræsentanter fra de europæiske ICBP-sektioner holdt konference i Adana, Tyrkiet, midt i maj i 1989. På kongressens første dag, reserveret et symposium om Tyrkiets fuglefauna og fuglebeskyttelse, kunne det nemlig meddeles, at Eremitibisen ikke længere yngler frit i Tyrkiet. I foråret var kun tre fugle vendt tilbage til klippehylderne ved Birecik, og de to omkom kort efter under et uevjr. Et yngleprogram, der blev iværksat af de tyrkiske nationalparkmyndigheder i 1977, havde haft meget ringe succes og fik skrappe ord med på vejen af WWF-konsulent Udo Hirsch, der kender Eremitibisen bedre end nogen anden.

Efter denne lidt sørgelige start på kongressen blev der dog også plads til optimisme.

Europæiske projekter

Med publiceringen af bogen "Important Bird Areas in Europe" har ICBP – Det Internationale Fuglebeskyttelsesråd – afsluttet et meget ambitiøst projekt. Allerede før udgivelsen har bogen fået betydning, idet EF-kommissionen, der har støttet arbejdet, har sat lokalitetslisterne som et ideelt mål for de enkelte medlemslandes udpegnin af EF-fuglebeskyttelsesområder.

Stor anerkendelse fik også projektet omkring den Tyndnæbbede Spove, der er Europas mest udryddelses-truede trækfugl. Projektet, der kom på benene bl.a. på dansk initiativ, følger den Tyndnæbbede Spoves træk

tværs over det centrale og sydlige Europa til overvintningsområderne i det nordvestlige Afrika. Et udbygget net af tællere har eftersøgt fuglen på potentielle rastep-ladser siden maj 1988. 42 individer er blevet registreret, og bestanden tæller næppe mere end nogle få hundrede fugle, måske endda under 100. På en lokalitet i Marokko, hvor der gennem de seneste par vintre har været nogle enkelte fugle, er artens krav til levestedet undersøgt. Med projektet håber ICBP at kunne klarlægge årsagerne til den Tyndnæbbede Spoves problemer og opstille hjælpende foranstaltninger i et sidste forsøg på at redde den. De foreløbige resultater tyder på, at jagten i Sydøsteuropa bærer en væsentlig del af ansvaret for artens voldsomme tilbagegang. Et centralt spørgsmål er dog hvilke problemer, artens strides med på ynglepladserne. Det spørgsmål håber ICBP at kunne få svar på næste år, når projektets koordinator i samarbejde med sovjetiske ornitologer vil søge at lokalisere ynglepladserne i Sovjetunionen.

Internationalt samarbejde i Afrika

En hel dag var sat af til et symposium omkring ICBPs trækfugleprogram. Flere case stories omhandlede samarbejdsprojekter i Afrika, hvor europæiske fuglebeskyttelsesorganisationer er gået sammen med organisationer i afrikanske lande. Særlig det engelsk-ghanesiske projekt "Save The Seashore Birds", der blev præsenteret af den ghanesiske projektleder Yaa Ntiamao-Baidu,

vakte berettiget opmærksomhed. ICBP lægger stor vægt på lokal deltagelse i projekter i lande, hvor fuglebeskyttelsesarbejdet ikke har lange traditioner.

Tættere nordisk samarbejde

Under et par nordiske korridormøder blev grunden lagt til et tættere nordisk ICBP-samarbejde. Med svenskeren Kjell Sjöberg som første koordinator skal samarbejdet indledningsvist handle om "fundraising" til fuglebeskyttelsesarbejdet i Tyrkiet, samt om et projekt omkring Dværggåsen. Lidt i kontrast til det svenske jægerforbunds nuværende projekt, der gennem udsætning og prægning på bramgæs sigter mod at ændre Dværggåsens trækvaner, vil det fælles-nordiske ICBP projekt søge at kortlægge de reelle problemer for Dværggåsen under hele dens færd fra yngleplads til vinterkvarteret, og herigennem skabe mulighed for at løse disse problemer.

Entusiasmen i de europæiske ICBP-sektioner er fortsat stor, ikke mindst p.g.a. malteseren Joe Sultanas enestående inspirerende ledelse. Joe Sultana meddelte dog, at perioden indtil næste kongres om to år vil være hans sidste på formandsposten. Siegfried Woldhek, direktør for den succesrige hollandske fuglebeskyttelsesforening, blev ny sekretær efter Alistair Gammell, der på denne kongres trak sig tilbage.

Den danske delegation i Tyrkiet bestod af Ole Frode Jakobsen fra DAFIF, Uffe Gjøl Sørensen fra Fugleværnsfonden, Hans Meltofte fra DOFs hovedbestyrelse og ICBP Danmark, samt undertegnede som sekretær for ICBP Danmark. Næste kongres afholdes i DDR i efteråret 1991.

Steffen Brøgger-Jensen

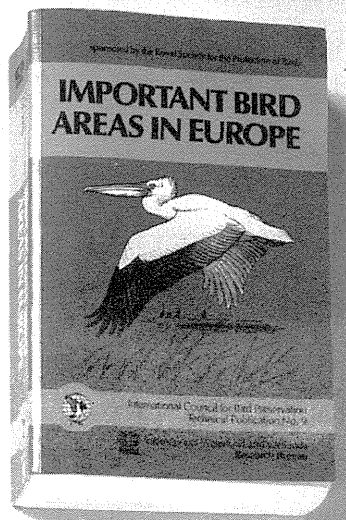

En publikation fra **ICBP** Det Internationale Fuglebeskyttelsesråd

DEN MEST OMFATTENDE OVERSIGT OVER VIGTIGE FUGLELOKALITETER I EUROPA, NU I HÅNDBOGSFORMAT

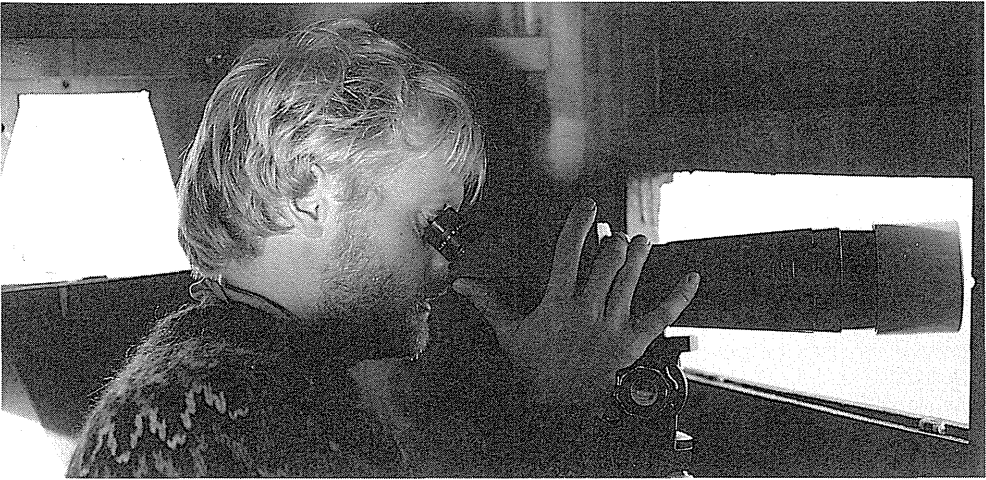
"Important Bird Areas" er den nødvendige guide for alle ornitologer, der rejser i Europa. Bogen giver information om 2444 vigtige fuglelokaliteter over hele Europa, heriblandt 118 danske områder af international betydning. Bogen dækker Europa i videste forstand, fra Grønland og Svalbard i nord, til de Canariske Øer og Azorerne i syd, ialt 32 lande, med Sovjetunionen vest for Uralbjergene og Tyrkiet.

"Important Bird Areas" omfatter 888 sider, med kort over lokaliteternes placering i hvert enkelt land. Pris kr. 345,-

Bestil den hos
DOF-Salg
Vesterbrogade 140
1620 København V - tlf. 31 31 85 63

Observationer fra skjul giver ofte meget fine resultater.
Foto: John Frikke, Biofoto.

Lav selv fugleundersøgelser

Idékatalog over mulige emner til egne studier

Man kan se på fugle på mange måder. Man kan glæde sig over fuglene i haven og på weekendturen, eller man kan bruge praktisk taget al sin fritid på fugleture i ind- og udland. Fælles for os alle er oplevelsen af fuglene og spændingen ved at se noget nyt og uventet. Mange følger en ekstra dimension til fugleinteressen: De deltager i foreningens mange projekter eller laver selv undersøgelser over en bestemt art eller fuglene i et bestemt område. Mulighederne er mange.

Som inspiration for dem, der godt kunne tænke sig at komme igang, har DOFT-redaktionen i samarbejde med foreningens Videnskabelige Udvalg indledt et lille idékatalog over mulige emner for egne undersøgelser. Listen skal kun ses som spredte ideer og ikke som en prioritering af hvad der bør gøres. Formålet er først og fremmest at hjælpe interesserede igang med noget spændende, og så se hvad det kan udvikle sig til.

VU råder hvert år over et beløb til støtte for sådanne undersøgelser. Man kan ikke få løn, men man kan søge om at få dækket direkte udgifter til f.eks. transport og hjælpemidler. Ansøgninger, der bærer præg af at være gennemtænkt, med rimelige angivelser af metodevalg, budget o.s.v., har selvfølgelig størst chancer. Ansøgninger sendes til Videnskabeligt Udvalg på foreningens adresse.

Den bedste vejledning i at lave fugleundersøgelser og bearbejde resultaterne findes i foreningens bog *Se på fugle*, der kan købes hos DOF-Salg.

Fuglefaunaens udvikling i forstads kvarterer

Ældre villahaver er blandt de allermest fuglerige "naturtyper" i Danmark. Dette er dokumenteret med flere optællinger efter kortlægningsmetoden. Vi har vel alle bemærket, at nyanlagte parcelhuskvarterer med deres nysåede græsplaner og spæde buske har betydeligt

færre fugle og til dels nogle andre arter end ældre villaområder. Men faktisk findes der ingen dokumentation for, hvorledes fuglelivet udvikler sig fra et boligkvarter anlægges frem til "klimakssamfundet" med haver med varieret udbud af blomster, bærbuske og træer. Oplysninger af denne slags kunne være særdeles nyttige til belysning af hvilke forhold, der begunstiger de enkelte arter. Det vil også give mere præcis viden og et bedre grundlag for at rådgive om, hvorledes man laver "den fuglevenlige have".

Undersøgelserne kan udføres ved hjælp af kortlægningsmetoden eller punktællinger. Den kan foregå efter to modeller, med forskelligt tidsperspektiv: Enten ved, at man følger fuglelivet f.eks. nær sit eget hjemsted gennem en længere årrække, eller ved at sammenligne mange boligkvarterer af forskellig alder og udformning.

Fuglelivet i vandhuller og andre småbiotoper

Det er velkendt, at udraderingen af småbiotoper i landbrugslandet har ført til forarmelse af fuglelivet. Men desværre foreligger der kun meget spredte registreringer af hvor mange fugle, de enkelte småbiotoper rummer. Ved Vildtbiologiske Station er der indsamlet en del data om hvorledes fuglelivet retter sig efter småbiotopernes kvalitet, f.eks. læhegnenes tilstand og tilstedeværelsen af sprøjtefri bræmmer. Vandhullernes fugle har vi kun meget få data om. Hvilke forskelle er der på fuglelivet i vandhuller med varieret plantevækst og overgødskede damme, der er grønne af alger og andemad? Er der forskel på, om vandhullet ligger tæt ved en mose eller andre vandhuller, eller ganske isoleret i "kornhavet".

Småbiotopernes fugle er nemme at optælle, men for at være på den sikre side bør man besøge den enkelte

biotop flere gange. Hvis et antal personer spredt ud over hele landet kunne samarbejde og standardisere deres metoder, ville det være muligt at få et generelt indtryk af småbiotopernes betydning. Vildtbiologisk Station vil gerne i kontakt med folk som måtte være interesseret i opgaven.

Vildtpleje og faunaforandringer

Vildtpleje foretages for at fremme nogle ganske få arter, som oftest Fasan, Gråand, rådyr eller hare. Mange små-biotoper er i de senere år blevet ændret i dette øjemed. Hvilken indflydelse har dette på biotopernes arts-sammensætning? Og hvilke indgreb har størst indflydelse? Kan der sættes spørgsmålstegn ved den gængse vildtpleje?

Denne form for undersøgelser kræver sammenligninger enten mellem plejede og uplejede biotoper, der anses for sammenlignelige, eller af tidligere velundersøgte lokaliteter, der nu er ændret eller hvor vildtpleje står for at skulle igangsættes.

Registreringer bør foretages over hele året for at tage højde for forholdene i yngletiden, om vinteren og i træktiderne. De kan foretages ved hjælp af kortlægningsmetoden, linietaksering eller punkttælling. Disse data sammenholdes med en nøje beskrivelse af biotoperne og de ændringer, der med sikkerhed kan henføres til vildtpleje.

Måger og kragefugle på marker

Danmark huser hundredtusinder af måger og kragefugle på forskellige tider af året. Der vides meget lidt om hvordan disse fugle udnytter landskabet i fældningstiden om efteråret, under overvintringen og under opfedningen til forårstrækket nordpå.

Ved regelmæssige tællinger langs en fast rute (f.eks. til og fra skole/arbejde) tælles alle måger og kragefugle på marker m.v. Tællingerne bør foregå året rundt, og for hver flok angives om det er pløjemark (evt. nypløjet), græsmark/eng/vejrabat, harvet eller nytilsået mark o.s.v., og om fuglene hviler eller fouragerer.

Hjejler og Viber på marker

Hjejler og Viber raster især om efteråret i meget store flokke om dagen i perioden omkring og lige efter fuldmåne. I disse perioder fouragerer de om natten spredt på marker og enge. Mellem fuldmåneperioderne optræder de spredt i mindre flokke.

Det er ønskeligt at få belyst disse forhold nøjere, med oplysning om hvilke typer marker m.v. fuglene udnytter til henholdsvis dagrast og fouragering. Undersøgelsen kan udvides til at omfatte observationer over fuglenes til- og fratræk samt nafouragering.

Projektet gennemføres på samme måde som ovenstående, men Hjejler og Viber er mere knyttede til nogle traditionelle områder. Så derfor skal undersøgelsen foregå et sådant sted i træktiden marts-maj og juli-december.

Overnatningstræk

Mange fuglearter overnatter på fælles overnatningspladser – især i vinterhalvåret. Undersøg dette ved at registrere indflyvningen til stedet i løbet af året og i løbet af eftermiddagen og aftenen. Hvordan varierer antallet af fugle i løbet af sæsonen, og hvordan ændrer indflyvningstidspunktet sig i relation til årstid og vejr. Hvor langt væk kommer fuglene fra, og bruger de eventuelt samlingspladser undervejs. Fælles sovepladser er især kendt for kragefugle, måger, drosler, svaler, Kvækerfinke og Stær, men kendes også hos mange andre arter.

Fuglestemmer

Medlem af Videnskabeligt Udvalg Poul Hansen har i hæftet "Fuglesang – form og funktion" (Natur og Museum 23(1), 1984) en række forslag til småprojekter omkring fuglesang. Indlæringsforløb af sang, repertoire, dialektforhold o.s.v. er forskellig fra art til art, og det vil være af stor hjælp for belysningen af disse forhold om mange personer rundt om i landet samlede lydoptagelser. Der kræves ikke særlig indviklet udstyr. Selv en kassettebåndoptager med indbygget mikrofon til nogle få hundrede kroner kan gå an, men generelt må det anbefales at købe det bedste udstyr, man har råd til (se eventuelt vejledningen i *Se på fugle*).

Nogle oplagte emner at gå igang med er *Sangens års- og døgnvariation*. Den kan måles på mange måder, samtidig med, at man noterer hanneres ankomst til territorierne, pardannelse, yngleaktiviteter m.v. Hvis man allierer sig med en ringmærker kan man følge den enkelte fugls sang gennem sæsonen og fra år til år.

Kald- og sangrepertoire hos enkelte arter. Hver fuglearter har foruden sangen en lang række kald. En fuldstændig klarlægning af variationen kræver, at man studerer artens adfærd og forsøger at sætte stemmerne i relation til adfærden.

Sangvariation inden for enkelte områder. Inden for et afgrænset område kan man optage samtlige hanner af en bestemt art, og samtidig afmærke dem på et kort. Hvis nabohanner har fælles sangtyper, kan man undersøge i hvilken grad de synger disse samtidig.

Dialekter og anden geografisk sangvariation. Mange dialektforskelle går vort øre forbi. Derfor vil det være værdifuldt at optage sang af udvalgte arter over et større område, idet man helst skal optage mange fugle hvert sted. Hvis arten har dialekter, vil sangen hos hanner på samme lokalitet ligne hinanden mere end sangen mellem lokaliteterne.

Sangudviklingen hos unge hanner. Når unge hanner skal etablere territorium for første gang, skal de ofte øve sig i at syge. Hvis man fra starten optager både disse unge hanner og de ældre hanner i nærheden, vil man få fine oplysninger om øvefasens forløb og om eventuel brug af ældre naboers sang som forbillede.

Så vil vi bare ønske lykke til fra

DOFT-redaktionen og VU